

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

КРИСАНЬ Тетяна Євгенівна

УДК 347.426.6

ЗБИТКИ ЯК КАТЕГОРІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
ХАРИТОНОВ Євген Олегович,
Одеська національна юридична академія,
завідувач кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік Академії правових наук України
ЛУЦЬ Володимир Васильович,
Академія муніципального управління,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент
КУЛІНІЧ Ольга Олексіївна,
Одеська національна юридична академія,
доцент кафедри права інтелектуальної власності
та корпоративного права

Захист відбудеться "___" жовтня 2008 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий "___" вересня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П.П. Музиченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність дисертаційного дослідження пов'язана, у першу чергу, з тим, що проголошені Конституцією України права, свободи та законні інтереси фізичних і юридичних осіб потребують ефективних засобів їх реалізації та захисту. В свою чергу, реалізація прав та інтересів особи залежить від рівня їх забезпеченості, тобто створення таких умов, за яких можливість порушення прав була б зведена до мінімуму, а в разі порушення була б надана можливість їх повного та скорішого відновлення.

Необхідність відшкодування понесених втрат стояла перед людством завжди. З моменту встановлення товарно-грошових відносин в суспільстві стало особливо актуальним питання про захист прав і законних інтересів учасників цих відносин. Одним з найдавніших і основоположних інститутів в захисті порушених прав є інститут відшкодування збитків, який зберігає своє значення до цього дня. Цей інститут додає стабільності відносинам цивільного обігу, дозволяючи його учасникам покривати як реальний збиток, так і упущену вигоду, знижувати ризики діяльності у разі порушення зобов'язань їх учасниками.

Прийняття нового Цивільного кодексу України обумовлює нагальну необхідність глибокого та всебічного аналізу відшкодування збитків. У ЦК України закладені нові підходи до визначення збитків, їх складових елементів, порядку та розміру їх відшкодування.

Поняття „відшкодування збитків” – популярний предмет дослідження в різні часи. Однак, стрімкі темпи реформування цивільно-правових відносин, потреби судової практики вимагають постійного наукового аналізу категорії „збитки”.

Крім того, проблема відшкодування збитків є однією з найбільш актуальних для сучасної правозастосовної практики. Насправді, виникнення у юридичних і фізичних осіб збитків унаслідок невиконання або неналежного виконання особою своїх договірних або інших обов'язків – ситуація цілком типова. Проте отримати відшкодування (відшкодувати збитки) вельми складно, і це обумовлено проблематичністю доведення, зокрема, розміру збитків, і ще в більшому ступені – наявності причинно-наслідкового зв'язку між діями однієї особи і виникненням збитків у іншої особи. Проте не тільки складність доведення збитків зупиняє осіб, права яких порушені, в пред'явленні вимоги про відшкодування збитків, але і недосконалість чинного законодавства в галузі регулювання відшкодування збитків.

Від правильного вирішення цих питань та правильного тлумачення норм про збитки багато в чому залежить ефективність захисту порушених прав та інтересів суб'єктів цивільного права та розгляду цивільних справ судами. Між тим, в українській цивілістичній науці фактично відсутні спеціальні монографічні дослідження проблем відшкодування збитків.

Крім того, необхідно відзначити, що без достатньої уваги юридичної науки і практики залишилося одне дуже важливе питання, яке стає все більш актуальним.

Йдеться про можливість стягнення і методичку розрахунку розміру збитків у вигляді упущеної вигоди (неотриманих доходів) при порушенні умов договору або здійсненні суб'єктами цивільного обороту або державними органами неправомірних дій, що заподіяли збиток.

Виходячи з існуючої судової практики, необхідно відзначити, що в більшості випадків суди, відмовляючи в задоволенні вимог про стягнення збитків (особливо упущеної вигоди), посилаються саме на їх недоведеність. Це явище ще раз підкреслює актуальність даного питання.

Звичайно, перед практикою стоїть задача по встановленню справедливого балансу між інтересами потерпілих (їх інтерес в тому, щоб отримати відшкодування власних втрат) і порушників (їх інтерес в тому, щоб не відшкодувати більше того, ніж вимагається). Сумісними зусиллями науки і практики необхідно прийти до того, щоб цей баланс дотримувався.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми Одеської національної юридичної академії на 2001-2005 роки „Правові проблеми становлення та розвитку сучасної Української держави” (державний реєстраційний номер 0101U0001195) та теми „Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті” на 2006-2010 роки (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у з'ясуванні сутності та значення категорії „збитки” у цивільному праві, а також з'ясуванні специфіки правових рішень у цій галузі та визначення перспектив розвитку правового регулювання відповідного інституту цивільного права України.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі основні завдання :

- дослідити історію розвитку інституту відшкодування збитків;
- визначити засади українського цивільного законодавства, що регулює інститут відшкодування збитків;
- дослідити правову природу збитків у цивільному праві;
- визначити співвідношення понять „збитки” та „відшкодування збитків”; „школа” та „збитки”;
- проаналізувати підстави та умови відшкодування збитків;
- проаналізувати склад збитків за цивільним законодавством України;
- визначити порядок обчислення збитків та обмеження розміру збитків;
- виробити пропозиції щодо вдосконалення норм ЦК України, що регулюють відшкодування збитків.

Об'єктом дисертаційного дослідження є правовідносини, які виникають у зв'язку з відшкодуванням збитків у цивільному праві України.

Предметом дисертаційного дослідження є система правових норм, що визначають сутність збитків у цивільному законодавстві України; проблеми, що

виникають при тлумаченні та застосуванні зазначених норм, а також судова практика відповідної категорії.

Методологічну базу дослідження становлять загальні та спеціальні наукові методи, серед яких чільне місце посідає загальнонауковий діалектичний метод із системно-функціональним підходом до аналізу досліджуваних явищ. Застосування цього методу дозволило розглянути інститут відшкодування збитків, як елемент правової системи, що знаходиться у процесі постійного розвитку.

У рамках зазначеного методологічного підходу використано також формально-логічний метод, за допомогою якого досліджувалися законодавство щодо відшкодування збитків.

Порівняльний метод дав змогу проаналізувати положення, що стосуються відносин, які є предметом даного дисертаційного дослідження у ЦК України та раніше чинному цивільному законодавстві, а також порівняння вирішення цих питань у ЦК України та цивільному законодавстві деяких інших країн.

Науково-теоретичною базою дослідження стали роботи в галузі цивільного права вітчизняних та зарубіжних вчених.

Сформульовані в дисертації теоретичні висновки спираються на загальні досягнення юридичної науки, в тому числі на результати досліджень таких вітчизняних та зарубіжних цивілістів, романистів як: М.І. Брагинський, В.В. Васькин, В.В. Витрянський, В.П. Грибанов, О.В. Дзера, О.С. Йоффе, А.С. Комаров, В.М. Коссаєв, О.О. Красавчиков, В.В. Луць, Н.С. Малєїн, Г.К. Матвєєв, О.А. Підпригора, А.Я. Піндінг, О.Н. Садіков, В.І. Сінайський, В.А. Тархов, Р.О. Халфіна, Є.О. Харитонов, Г.Ф. Шершеневич та ін.

Аналізувались також праці сучасних російських вчених, які досліджують близькі питання до теми відшкодування збитків: А.В. Волкова, С.Л. Дегтярьова, В.С. Євтеєва, А.В. Мякініної, К.В. Нама, Н.В. Платова.

Проте, праці згаданих вище авторів стосувалися лише окремих аспектів проблеми, що є предметом цього дисертаційного дослідження, не охоплюючи усі її аспекти у цілому.

Емпіричною базою дослідження є чинне законодавство України, а також законодавство ряду країн. У ході дослідження опрацьовувалися також монографічна та навчальна література, практика судів м. Одеси.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших в Україні сучасних комплексних досліджень категорії „збитки”. В дисертаційному дослідженні сформульовано низку положень стосовно бачення проблем формування та розвитку норм, які регулюють відшкодування збитків, котрі б враховували сучасний стан цивільного законодавства та досягнення цивілістичної думки України.

На підставі одержаних у процесі дослідження результатів на захист виносяться такі положення:

вперше:

доведено, що поняття „збитки” за своїм юридичним значенням, встановленому ст. 22 ЦК України, вужче поняття „школа”, оскільки включає тільки реальні збитки і упущену вигоду, а відшкодовуються вони, як правило, за наявності майнових відносин і в грошовому виразі. Терміни „школа” та „ущерб” (рос.), часто вживаються як синоніми, але згідно усталеної цивілістичної традиції терміном „ущерб” визначається лише один різновид шкоди – майнова шкода. У ЦК України взагалі, як і в українській цивілістиці термін „ущерб” („збиток”) не згадується, а йдеться лише про „збитки” (на рос. „убытки”). Про те, що мається на увазі саме грошовий вираз шкоди, а не майнова шкода/„ущерб”, свідчить, зокрема, формулювання ст.ст. 22, 623, 1192 ЦК;

зроблений висновок, що під збитками розуміються ті негативні наслідки, які наступили в майновій сфері потерпілого в результаті вчиненного проти нього цивільного правопорушення, але, на момент відшкодування збитків вони представляють собою грошовий вираз зазнаних негативних наслідків;

обґрунтовується, що при визначенні упущеної вигоди слід керуватися наступними критеріями: 1) звичайні умови цивільного обігу (а не теоретично можливі особливо сприятливі ситуації), цей критерій представляється схожим з німецьким критерієм „абстрактного причинного зв'язку” і англо-американським і французьким критерієм „передбачуванності” збитків, які в головному виходять з того, що нормальний комерційний обіг знайомий особам, що укладають торгові правочини. Але якщо в німецькому праві критерій „абстрактного причинного зв'язку” відноситься до збитків без розділення їх на реальний збиток і упущену вигоду, правило про „передбачуванність” в англо-американському і французькому праві також відноситься до збитків взагалі, то у вітчизняному праві критерій „звичайних умов цивільного обігу” може відноситися тільки до упущеної вигоди; 2) з формулювання ч. 4 ст. 623 ЦК України впливає: „при визначенні недержаних доходів (упущеної вигоди) враховуються *заходи, вжиті кредитором щодо їх одержання*”; 3) *компенсаційність* відшкодування збитків виходить з неприпустимості збагачення потерпілої сторони;

доводиться недоцільність новели ЦК України про те, що якщо особа, що порушила договір, отримала внаслідок цього доходи, то особа, права якої порушені, має право вимагати відшкодування разом з іншими збитками упущеної вигоди в розмірі, не меншому, ніж такі доходи. Великі доходи, отримані стороною, що порушила договір, унаслідок такого порушення, не завжди можуть бути збитками потерпілої сторони та не можуть бути визнані „реальним збитком” чи „упущеною вигодою”;

доведено, що в ЦК України є норми про конкретні і абстрактні збитки, аналогічні тим, що містяться в ст. 75 і 76 Віденської конвенції. Так, ст. 710 ЦК України дозволяє стягати абстрактні збитки при поверненні покупцем продавцю товару неналежної якості – відшкодування різниці між ціною товару, встановленою договором роздрібної купівлі-продажу, і ціною відповідного товару на момент добровільного задоволення його вимоги, а якщо вимога добровільно не задоволена – на момент винесення судом рішення. Хоча законодавець не згадує

про абстрактні збитки, але за своїм внутрішнім змістом формулювання ст. 710 ЦК України підпадає під поняття абстрактних збитків, сформульованих в теорії і, зокрема, в міжнародному праві, – різниця в ціні, яка заповнює можливі витрати сторони за невиконаним договором. Крім того, ст. 22 ЦК України як збитки передбачає не тільки проведені витрати, але і витрати, які особа повинна буде провести в майбутньому. Отже, витрати (різниця в ціні), вказані ст.710 ЦК України, можуть розглядатися як різновид збитків, передбачених ст. 22 ЦК України;

доведено, що українському законодавству відомий і такий різновид збитків, розповсюджений у західній практиці, як „чисто економічні збитки”. Підтвердження цьому ми знайдемо у ст. 394 ЦК України, що містить правило, згідно з яким власник земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель має право на компенсацію у зв'язку із зниженням цінності цих об'єктів у результаті діяльності, що призвела до зниження рівня екологічної, шумової захищеності території, погіршення природних властивостей землі;

запропоновано запозичити відомий зарубіжним правопорядкам спосіб обчислення збитків при порушенні договору купівлі-продажу, відповідно до якого винна сторона зобов'язана відшкодувати іншій стороні викликані односторонньою відмовою від виконання зобов'язання збитки у вигляді різниці між встановленою в договорі ціною і ціною за вчиненим замість договору іншим договором. Це істотно полегшить доведення збитків при розірванні договору;

удосконалено

системну класифікацію збитків, у залежності від наступних критеріїв: 1) у залежності від характеру витрат потерпілого, які виявилися результатом правопорушення – реальні збитки і упущена вигода, якщо втрачено наявне майно, то перед нами один різновид збитку; якщо ж втрачена можливість отримати певні економічні вигоди в майбутньому, то перед нами інший його різновид; 2) в залежності від тих причин, які викликали майнову шкоду, породили її прямі та непрямі збитки; 3) у залежності від характеру правопорушення: договірні і недоговірні, в першому випадку існує обов'язок боржника відшкодувати збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання, що випливає з договору (ст. 611, 623 ЦК), у другому – зобов'язання виникає внаслідок заподіяння шкоди (гл. 82 ЦК); 4) в залежності від особливості обчислення збитків, конкретні і абстрактні збитки;

висновок про необхідність вдосконалення норм ЦК України, які регулюють інститут відшкодування збитків:

1) пропонується закріпити в законодавстві положення, у відповідності до якого розмір упущеної вигоди визначається б судом на основі всіх конкретних обставин справи, із застосуванням розрахунків за декількома методиками, які містять показники, що неістотно відрізняються, беручи до уваги вірогідний характер отримання прибутку в підприємницькій діяльності, що є ризиковим за своєю природою;

2) пропонується у випадку, якщо збитки є у наявності, у тому числі упущена вигода, але позивачу не вдається довести їх розмір (не факт наявності, а саме розмір) пропонується запозичити норму п. 3 ст. 7.4.3. Принципів УНІДРУА: „якщо розмір збитків не може бути встановлений з розумним ступенем достовірності, визначення їх розміру здійснюється за розсудом суду”;

3) запропоновано у ст. 538 ЦК України визначити, що кредитор має право вимагати відшкодування збитків (у випадку невиконання зустрічного зобов'язання), оскільки цей інститут є схожим із інститутом „порушення, що передбачається”, відомим західним правопорядкам, де таке відшкодування передбачається;

набула подальшого розвитку

думка про те, що умови цивільно-правової відповідальності слід розділяти на „позитивні” (настання шкоди, причинний зв'язок між шкодою і поведінкою особи, що заподіяла шкоду – їх наявність доводиться зацікавленою особою для виникнення відповідальності), і „негативні”, які перешкоджають її настанню (вина, завдання шкоди правомірними діями – їх відсутність/наявність доводиться зацікавленою особою, щоб не допустити виникнення відповідальності).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що викладений дисертантом матеріал, наведені висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – сформульовані в роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у подальших загальнотеоретичних дослідженнях категорії „збитки” та цивільно-правових проблем інституту відшкодування шкоди; при визначенні основних напрямів прогнозованого розвитку науково-практичних досліджень проблем відшкодування шкоди;

правозастосовчій сфері – сформульовані у дисертації положення щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства можуть стати основою для внесення змін в ЦК України та інші законодавчі акти;

сфері практичної діяльності – матеріали дисертації можуть використовуватися для забезпечення єдності розуміння і правильного застосування норм, які регулюють збитки як категорію цивільного права України;

навчальному процесі – результати дослідження можуть бути використані при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників з цивільного права, при підготовці навчальних курсів та викладанні даної дисципліни.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію підготовлено на кафедрі цивільного права Одеської національної юридичної академії, де проведено її обговорення.

Теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, доповідалися та обговорювалися на: Круглому столі „Підприємництво і море” (листопад 2007 р., м. Одеса), III Звітній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу та молодих науковців вищої юридичної школи (березень 2008 р., м. Одеса), Звітній науковій конференції професорсько-викладацького

складу і аспірантів Одеської національної юридичної академії „Правове життя сучасної України”(квітень 2008 р., м. Одеса), III Міжнародній цивілістичній конференції студентів та аспірантів (квітень 2008 р., м. Одеса).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у трьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань, затверджених ВАК України та двох тезах доповідей.

Структура дисертації відображає логіку і послідовність наукового дослідження і обумовлена його предметом і метою. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які включають 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (189 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 216 сторінок, із них основний текст – 197 сторінок, список використаних джерел – 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, визначаються його мета та завдання, методологічна та теоретична основа, ступінь наукової новизни та основні положення дисертації, які виносяться на захист, теоретична та практична цінність роботи, апробація отриманих результатів.

Розділ перший „Формування категорії збитків у цивільному праві” присвячений розглядові основних етапів розвитку наукової думки про відшкодування збитків і складається з трьох підрозділів.

У **підрозділі 1.1. „Розуміння збитків у римському приватному праві”** досліджуються погляди римських юристів на інститут відшкодування збитків та їх вплив на сучасне розуміння збитків у цивільному праві України.

Зроблено висновок, що в Римі обов'язок відшкодувати збитки був переважною формою відповідальності боржника за невиконання або неналежне виконання зобов'язання. Боржник був зобов'язаний відшкодувати збитки як при порушенні ним договірних зобов'язань, так і при здійсненні ним неправомірних дій, тобто при здійсненні делікту.

Однак, у стародавньому праві не чітко розрізнялися функції покарання і відшкодування збитків.

В розвинутому римському приватному праві відповідальність боржника за невиконання або неналежне виконання зобов'язання виражалася переважно в обов'язку відшкодувати збитки (*damnum praestare*). Майнова відповідальність була встановлена, хоча ще і не у всіх випадках, законом Петелія в IV в. до н.е.

Збитки підрозділялися на різні види: *damnum emergens* (реальний збиток), позитивні втрати, тобто позбавлення того, що вже входило до складу майна даної особи; *lucrum cessans* („припинена” або „упущена” вигода), тобто ненадходження в майно даної особи тих цінностей, які повинні були б поступити при нормальному перебігу обставин (за відсутності обставини, яка служить підставою відшкодування).

За характером обумовленості збитків фактом порушення договору збитки в римському приватному праві підрозділялися на збитки прямі (*circa rem*) і непрямі (*extra rem*).

У *підрозділі 1.2. „Розуміння збитків у цивільному праві Російської імперії”* досліджується розвиток законодавства та наукової думки Російської імперії, до складу якої входила значна частина сучасної України, з приводу відшкодування збитків.

Всякий збиток повинен бути відшкодований або за термінологією цивілістів Російської імперії – „винагороджений”. Російські цивілісти обґрунтовували відмінність між відшкодуванням збитків, до якого хто-небудь зобов'язаний унаслідок протиправної дії або упущення в області позадоговірних відносин, і відшкодуванням збитків унаслідок вже існуючого і заснованого на договорі зобов'язання.

Збитки розрізняли безпосередні, прямі і віддаленні, непрямі. Такий розподіл збитків не можна змішувати з іншим розподілом збитків: в значенні позитивного збитку, втрати, відділення майна, що вже було, або в значенні втраченої вигоди, втраченого доходу, який можна було отримати з майна, тобто того, що могло б приєднатися до майна. Це важлива відмінність і економічна, і юридична, по відношенню до самої сутності шкоди.

Для відшкодування збитків позивачу необхідно довести чотири обставини (підстави відшкодування збитків): факт правопорушення, наявність і величину збитків, причинний зв'язок між фактом правопорушення та виниклими збитками та вину.

У *підрозділі 1.3. „Визначення збитків у законодавстві та праві зарубіжних країн”* проведено характеристику інституту відшкодування збитків в англо-американській правовій системі, німецькому, французькому і міжнародному праві. Зроблено висновок, що вивчення питань відшкодування збитків в іноземному праві має значну актуальність в світлі тих законодавчих реформ, які проводяться у нашій країні.

Принципом, властивим усім дослідженим сучасним системам права, є принцип повного відшкодування заподіяного збитку.

Підхід до виконання зобов'язання в натурі і заміні його грошовим відшкодуванням неоднаковий в країнах континентальної Європи і країнах англо-американського права. По-перше, вимога про виконання в натурі є основною і боржник у принципі може бути завжди присуджений до виконання в натурі (за деякими виключеннями), коли цього бажає кредитор. Англо-американське право виходить з прямо протилежного принципу: основне, на що може претендувати кредитор у разі порушення договірною зобов'язання, – відшкодування заподіяного йому збитку шляхом сплати грошової компенсації.

В англо-американській доктрині відшкодування збитків аналізують з врахуванням різних видів майнового інтересу сторони, що понесла збиток при порушенні договору. Захист „позитивного” договірною інтересу полягає в тому, що потерпіла сторона повинна бути поставлена при відшкодуванні збитків в таке

ствновище, в якому вона знаходилася б, якби договір був виконаний належним чином. Під захистом „негативного” договірному інтересу розуміється реалізація права потерпілої сторони отримати відшкодування витрат, які були нею понесені з розрахунку на те, що контрагент виконає свої зобов'язання за договором.

Французька правова доктрина і судова практика, разом із збитками, що носять характер упущеної вигоди, розрізняють збитки, що зазнаються від „втрати можливостей”. Зміст і обсяг належних відшкодуванню збитків у німецькому праві характеризують як принцип „тотальної відповідальності”.

В німецькому праві разом з відшкодуванням конкретних збитків, тобто таких, які понесені насправді, допускається і „абстрактний” спосіб числення належних відшкодуванню збитків. Під „абстрактними” збитками так само, як і в інших правопорядках, розуміється різниця між договірною і ринковою вартістю товару у момент порушення договору.

Розділ другий „Збитки у сучасному цивільному праві України” присвячений дослідженню загальних теоретичних проблем інституту відшкодування збитків у сучасному цивільному праві України, і складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. „Поняття збитків у сучасному цивільному праві” досліджуються та розмежовуються поняття „збитки” та „відшкодування збитків”, „школа”, також досліджується правова природа збитків у цивільному праві.

З аналізу ст. ст. 16, 22 ЦК України можна зробити висновок, що відшкодування збитків це: по-перше, спосіб захисту цивільних прав та інтересів; по-друге, один із способів відшкодування майнової шкоди.

Відшкодування збитків є одним з найбільш розповсюджених способів захисту цивільних прав. На відміну від відшкодування шкоди в натурі в даному випадку майновий інтерес потерпілої сторони задовольняється за рахунок грошової компенсації понесених майнових втрат.

Ст. 611 ЦК України згадує відшкодування збитків як один з наслідків порушення зобов'язання. В цьому сенсі реалізується цивільно-правова відповідальність учасників цивільного обігу за цивільне правопорушення.

Ст. 1192 ЦК України, що має назву: „Способи відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого”, передбачає: „З урахуванням обставин справи суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, полагодити пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі”.

Перший спосіб – це відшкодування шкоди в натурі, наприклад, надання замість пошкодженої речі іншої речі того ж роду і якості. Цей спосіб відшкодування шкоди не завжди прийнятний, а у ряді випадків його використання взагалі неможливе.

Тому, в більшості випадків відшкодування заподіяної шкоди зводиться до відшкодування збитків, яких зазнали потерпілі.

Поняття „збитки”, уживане в цивільному праві, дещо відрізняється від аналогічного поняття, яким оперує економічна наука і реальна господарська

практика. Зроблено висновок, що якщо економічне розуміння збитків – це зменшення майна, то юридичне – зменшення майна в результаті протиправного порушення права.

Навіть у ЦК України не завжди термін „збитки” вживається у юридичному значенні. Так, ст. 123 ЦК України передбачає, що „прибуток та збитки повного товариства розподіляються між його учасниками пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі, якщо інше не передбачено засновницьким договором або домовленістю учасників”. Очевидно, що маються на увазі не збитки, які протиправними діями нанесені підприємству, чи збитки, які нанесло підприємство іншій особі, а збитки у значенні вираження у грошовій формі втрат; зменшення матеріальних і грошових ресурсів підприємства в результаті перевищення витрат над доходами. Таке розуміння збитків можна зустріти в статтях ЦК України (ст.ст. 133, 140, 145, 152, 156, 159, 250, 1137 тощо).

В юридичній літературі, судовій і арбітражній практиці використовуються поняття „школа”, „ущерб” (рос.), „збитки”. Школа і „ущерб” (рос.) частіше всього розглядаються як синоніми.

Поняття „збитки” необхідно відрізнити від категорій „школа” і „ущерб” (рос.) звичайно уживаних, по-перше, для позначення однієї з умов цивільно-правової відповідальності або одного з елементів складу цивільного правопорушення і, по-друге, при аналізі правовідносин, пов'язаних з деліктними зобов'язаннями. слід виходити з того, що поняття „школа” і „збитки” не співпадають. Поняття „збитки” за своїм юридичним значенням, встановленим ст. 22 ЦК України, вужче поняття „школа”, оскільки включає тільки реальні збитки і упущену вигоду, а відшкодовуються вони, як правило, за наявності майнових відносин і в грошовому виразі.

Школа може бути заподіяна не тільки майну, але і особі громадянина або діловій репутації юридичної особи. Шкоду можна відшкодувати в натурі, шляхом надання речі того ж роду і якості, виправлення пошкоджень, спростування відомостей, що порочать ділову репутацію і т.д., шляхом компенсації моральної шкоди, а також шляхом відшкодування збитків.

Поняття „школа” і „моральна школа” в основному використовуються в гл. 82 ЦК України, присвяченій зобов'язанням унаслідок заподіяння шкоди.

В нормах, що містяться в книзі першій, третій, п'ятій ЦК України, які присвячені загальним положенням, суб'єктам цивільного права, праву власності, зобов'язальному праву і загальним положенням про договори, а також в главах розділу III, книги V про окремі види зобов'язань, йдеться, як правило, про збитки, а рівно про відшкодування „збитків”. І лише в декількох статтях використовується термін „школа”. При цьому відповідний термін звичайно використовується у випадках, коли говориться про спричинення життя, здоров'ю або майну фізичної особи шкоди, яка повинна відшкодуватися за правилами гл. 82 ЦК України.

Крім того, наявність шкоди є найважливішою умовою відповідальності в будь-якому випадку, навіть тоді, коли збитків немає, оскільки поняття шкоди ширше, ніж поняття збитків.

Що стосується співвідношення термінів „школа” та „ущерб” (рос.) треба вказати наступне. Згідно усталеної цивілістичної традиції терміном „ущерб” визначається лише один різновид шкоди – майнова шкода.

Тут варто відмітити, що у ЦК України взагалі, як і в українській цивілістиці термін „ущерб” („збиток”) не згадується, а йдеться лише про „збитки” (на рос. „убытки”). Про те, що мається на увазі саме грошовий вираз шкоди, а не майнова шкода/„ущерб”, свідчить, зокрема, формулювання ст. 1192 ЦК: „З урахуванням обставин справи суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, полагодити пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі”.

Необхідно виділяти деяку відмінність тісно зв'язаних між собою понять – „збитків”, як таких, і „відшкодування збитків”. Це дві сторони одного і того ж явища, причому перше можна визначити як статичний, а друге як динамічний вияв.

Щодо форми збитків, в якій вони повинні відшкодуватися: грошовій або натуральній – єдиної думки немає. Частина 2 ст. 22 ЦК України, перераховуючи склад збитків, використовує слово „втрати” і „пошкодження” майна, чим дає мотив вважати, що збитки можуть наступати не тільки в грошовій формі, наприклад, у вигляді витрат, але і в натуральній. Але ч. 4 цієї ж статті ЦК України містить таке правило: „На вимогу особи, якій завдано шкоди, та відповідно до обставин справи майнова шкода може бути *відшкодована і в інший спосіб*, зокрема, шкода, завдана майну, може *відшкодуватися в натурі* (передання речі того ж роду та тієї ж якості, полагодження пошкодженої речі тощо). Таке формулювання дає змогу стверджувати, що законодавець протиставляє збитки як одну форму відшкодування, натуральній формі – передання речі того ж роду та тієї ж якості, полагодження пошкодженої речі тощо. Крім того, тлумачення ст. 623 ЦК України, що присвячена цінам, які мають бути враховані при обчисленні збитків, теж свідчить, що законодавець під збитками має на увазі грошову компенсацію.

Відшкодування збитків завжди носить майновий характер і тим самим відрізняється від відповідальності у сфері особистих немайнових відносин, яка може носити і немайновий характер.

У підрозділі 2.2. „Підстави та умови відшкодування збитків” досліджуються юридичні факти, які ведуть до настання можливості стягнення збитків.

Для настання цивільно-правової відповідальності у вигляді відшкодування збитків необхідна наявність таких загальних (обов'язкових) умов:

- 1) наявність збитків;
- 2) протиправна поведінка боржника, яка розуміється в широкому значенні;

- 3) причинний зв'язок між протиправністю і збитками;
- 4) вина боржника (в необхідних випадках).

У всіх випадках необхідною підставою для стягнення збитків унаслідок порушення зобов'язання є протиправність поведінки. Протиправність, як одна з умов відшкодування збитків, може полягати в такому.

1. Делікт – протиправна поведінка особи, що заподіяла шкоду, та при цьому не знаходилась у договірних відносинах з потерпілою особою, – що регулюється гл. 82 ЦК України.

2. Невиконання або неналежне виконання зобов'язання – встановлено ст. 611, 623 ЦК України, відповідно застосовуються правила, встановлені в розділах 1-3 кн. 5 ЦК України.

3. Дії (бездіяльність) державних органів, органів місцевого самоврядування або посадовців цих органів, відповідальність за які передбачається ст. 56 Конституції України, більш конкретно визначені в ст. 21, 1173-1177 та ін. ЦК України.

Окрім трьох перерахованих підстав для відшкодування збитків, встановлених ЦК, із змісту п.1 ст.11 і п.1 ст. 22 ЦК України витікає і четверта підстава. Її можна визначити як інше порушення цивільних прав особи, яке призвело до виникнення у неї збитків в їх юридичному значенні.

Другою обов'язковою умовою застосування цивільно-правової відповідальності у вигляді відшкодування збитків є наявність збитків. Факт наявності збитків, виявляється через їх склад, поняття якого розкривається в ст. 22 ЦК України.

Позов про відшкодування збитків завжди вимагає доказу залежності збитку від порушення права. Особливого значення причинний зв'язок набуває при вирішенні питання про відшкодування упущеної вигоди.

Факт вини особи, що протиправно заподіяла збитки також має бути доведеним. Однак, треба враховувати, що тепер сфера його застосування значно звужена: наявність вини перестала служити необхідною підставою відповідальності за порушення зобов'язання при здійсненні підприємницької діяльності. З аналізу ст. 218 ГК України зроблено висновок, що в підприємницьких відносинах проводиться принцип безвинної відповідальності. Межі відповідальності відсунули тим самим до обставин непереборної сили і вони охоплюють тепер так звану відповідальність за „випадок”.

У третьому розділі „Склад та види збитків за цивільним законодавством України”, який складається з трьох підрозділів, розглядаються питання складу збитків, характеристика реальних збитків та упущеної вигоди, класифікація збитків у цивільному праві.

У підрозділі 3.1. „Склад збитків за цивільним законодавством України” досліджені питання неоднорідності збитків за своїм складом.

Склад збитків виглядає таким чином:

по-перше, витрати, які потерпіла особа або провела, або повинна буде провести для усунення наслідків правопорушення (тобто і „майбутні витрати”).

по-друге, до складу збитків включається вартість втраченого або пошкодженого майна потерпілого.

по-третє, до складу збитків входять неотримані потерпілою стороною доходи, які вона могла б отримати за відсутності правопорушення.

Витрати потерпілого і пошкодження його майна охоплюються поняттям реального збитку, тобто існуючих збитків. Не отримані потерпілим доходи складають його упущену вигоду.

Упущена вигода відрізняється від реальних збитків тим, що реальні збитки характеризуються зменшенням наявного майна потерпілого (проведені витрати, знищення і пошкодження майна), а у разі упущеної вигоди наявне майно не збільшилося, хоча і могло б збільшитися, якби не правопорушення.

Повне відшкодування збитків припускає компенсацію двох елементів збитків: „реального збитку” і „упущеної вигоди”. Тільки у такому розумінні складу збитків буде реалізований принцип повного відшкодування збитків.

„Повнота” відшкодування включає і збитки, зазанані унаслідок інфляційних процесів, оскільки ч.3 ст. 623 ЦК України встановлює, що „суд може задовольнити вимогу про відшкодування збитків, беручи до уваги ціни, існуючі в день винесення рішення”.

В даний час в ЦК України норма про поняття, види і зміст збитків поміщена в розділ I „Основні положення” і є універсальною нормою, оскільки питання про збитки виникає в усіх інститутах цивільного права, у тому числі при застосуванні норм про власність, про юридичні особи, відшкодування недоговорної шкоди і т.д. В той же час, стосовно договорної відповідальності ст. 22 ЦК України конкретизується в ст. 623 ЦК України, яка передбачає обов'язок боржника відшкодувати кредиторі збитки, заподіяні в результаті порушення зобов'язання.

У *підрозділі 3.2. „Характеристика реальних збитків та упущеної вигоди”* проаналізовані та встановлені особливості реальних збитків та упущеної вигоди, а також визначено їх склад.

Встановлено, що реальні збитки теж неоднорідні за складом. Перша частина цих збитків – втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі.

У літературі є точка зору, що законодавець тут мав на увазі майно у вузькому значенні, тобто мав на увазі під майном матеріальні цінності, а не права кредитора, оскільки права кредитора не можуть бути об'єктом пошкодження або втрати. В даний час, в обігу беруть активну участь не тільки речі, але і права вимоги, а також інформація, які, інколи, представляють більшу цінність, ніж самі предмети матеріального світу – речі. Проте в сучасному світі права вимоги так міцно увійшли до цивільного обігу, набули такої високої вартості, що стали витісняти речі. Оскільки значення існування права в цілому обертається навколо майна, яке представляє цінність для конкретних осіб і для обігу в цілому, остільки і збитки можуть бути заподіяні будь-якому такому майну. Тому, думається, не можна зводити розуміння поняття „майно” в п. 2 ст. 190 ЦК України виключно до речей.

Пошкодження майна за змістом ЦК України охоплює всі несприятливі зміни як тимчасового характеру, які вимагають витрат по їх усуненню, так і необігові, які допускають використання речей за тим або іншим призначенням із зниженням їх вартості (часткове пошкодження), а іноді приводять до втрати цінності майна повністю і до абсолютної неможливості його використання, тобто загибелі (повне пошкодження). Пошкодження майна виражається у втраті майном його корисних властивостей.

Оскільки збитки завжди виражаються не в натурі, а в грошовому виразі, то зрозуміло, що в даному випадку йдеться про вартість втраченого або пошкодженого майна кредитора унаслідок протиправної поведінки іншої сторони.

Інша частина з складових реального збитку – витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права. У такому деталізованому вигляді, витрати були закріплені вперше (п. 2 ст. 15 ЦК України).

З першого погляду, правило про майбутні витрати носить дещо абстрактний характер і навряд чи стикується з поняттям реального збитку. Це питання, як представляється, має два аспекти. По-перше, майбутні витрати, які особа повинна буде понести для відновлення порушеного права, зовсім не обов'язково повинні бути понесені в реальності. В цьому плані важливо лише те, які збитки підлягають відшкодуванню для відновлення порушеного права або, інакше, для того, щоб поставити потерпілу сторону в становище, начебто договір не був порушений, не було порушено відповідне майнове право. По-друге, такі майбутні витрати повинні бути чітко обґрунтовані.

Упущена вигода – це неотримані доходи, які особа реально отримала б за звичайних умов цивільного обігу, якби його право не було порушено.

У підрозділі 3.3. „Класифікація збитків у цивільному праві” зроблений висновок, що разом з поділом збитків на реальний збиток і упущену вигоду у вітчизняній доктрині існує також поділ збитків на прямі і непрямі.

В основі відмінності даних класифікацій лежать неоднакові критерії. Перша класифікація здійснюється за економічною ознакою – до розгляду збитків підходять з урахуванням характеру тих втрат потерпілого, які виявилися результатом порушення договору: якщо втрачено наявне майно, то перед нами один різновид збитку; якщо ж втрачена можливість отримати певні економічні вигоди в майбутньому, то перед нами інший його різновид.

Розмежування збитку на прямий і непрямий проводиться залежно від тих причин, які викликали майнову шкоду, породили її. Непрямими є збитки, які пов'язані з порушенням договору, але вирішальним чином обумовлені зовнішніми причинами. Питання прямих і непрямих збитків прямо пов'язано з питанням причинного зв'язку.

Збитки в українському законодавстві можна умовно розділити на дві групи: договірні і недоговірні.

В іноземних законодавствах можна знайти й інші класифікації збитків. Особливий інтерес представляє для нас виділення в англо-американському праві „наперед оцінених збитків” і „штрафних збитків”. Сторони мають право включати

в умови договорів умови оцінки або певну суму розміру збитків, які можуть мати місце при порушенні договору однією або обома сторонами. Сума наперед визначених у договорі збитків не повинна перевищувати дійсної суми збитків, інакше вона набуває штрафного характеру.

Можна сказати, що поняття „штрафних збитків” невідоме українському законодавству, більш того, воно суперечить поняттю збитків, в основі якого лежить компенсація втраченого, відновлення первинного становища, тобто не каральні, а перш за все компенсаційні, відновні функції. З погляду українського законодавства, за своєю правовою природою штрафні збитки ближче всього до поняття неустойки.

Загальноприйнятим як для права країн континентальної Європи, так і для англо-американського права є виділення конкретних і абстрактних збитків. Під конкретними збитками розуміються фактично понесені кредитором витрати. Абстрактні збитки – різниця між договірною і ринковою цінами.

Хоча український законодавець не згадує про абстрактні збитки, але за своїм внутрішнім змістом формулювання ст. 710 ЦК України підпадає під поняття абстрактних збитків, сформульованих в теорії і, зокрема, в міжнародному праві, – різниця в ціні, яка заповнює можливі втрати сторони за невиконаним договором.

У четвертому розділі „Обсяг відшкодування збитків”, який включає два підрозділи, розглянуті практичні питання конкретного визначення розміру відшкодованих збитків.

У підрозділі 4.1. „Порядок обчислення збитків” зроблено висновок, що значення відшкодування збитків полягає в тому, що в результаті майно кредитора повинне опинитися в тому становищі, в якому воно знаходилося б у випадку, якщо б боржник виконав зобов'язання належним чином. Проте, відшкодування кредитору повинне бути адекватним, дозволяючим поставити його у відповідне становище.

Цим цілям служать норми ЦК України, що регламентують ціни на товари, роботи і послуги, що використовуються для обчислення збитків в прив'язці до місця і часу виконання зобов'язання (ст. 623); співвідношення розміру збитків і неустойки (ст. 624); співвідношення розміру збитків і процентів за користування чужими грошовими коштами (ст. 625).

На жаль, діючий Кодекс не містить норм (крім положень про ціни, які використовуються), що детально регламентують порядок обчислення збитків.

Розглянуто питання про можливість стягнення *тільки інфляційних збитків* і чи є такі „збитки” збитками в розумінні ст. 22 ЦК України.

Прострочення платежу за цивільно-правовим зобов'язанням є невиконанням або неналежним виконанням (залежно від обставин) зобов'язання. Якби платіж був завершений відповідно до умов договору, то кредитор потерпів би від інфляції значно в меншому об'ємі, або не потерпів би зовсім. Збитки, на відміну від інших форм відповідальності, підлягають відшкодуванню завжди, коли вони виникають. Виключення з цього правила повинні бути передбачені законом.

Тому, втрати кредитора від інфляції можуть бути визнані збитками в цивільно-правовому значенні.

У *підрозділі 4.2. „Обмеження розміру збитків, що мають відшкодуватися”* зроблено висновок про те, що кредитор, який вимагає від боржника відшкодування збитків, що далеко виходять за межі тих, які необхідні, може опинитися в становищі набувальника за зобов'язанням унаслідок необгрунтованого збагачення.

Інша можливість, яку має суд у подібних ситуаціях, – застосування положень, що містяться в ст. 13 ЦК України, про зловживання правом. Кредитор, що пред'являє боржнику вимогу про відшкодування збитків в розмірі, що перевищують розумні межі, може бути визнаний особою, що зловживає правом (у відповідній частині). Це також може допомогти суду забезпечити відшкодування збитків у справедливому розмірі.

ЦК виходить з принципу повноти відшкодування збитків і допускає обмеження майнової відповідальності лише у виняткових, прямо передбачених ним (але не підзаконним актом) або договором випадках.

У відповідності до ст. 616 ЦК України, якщо порушення зобов'язання сталося з вини кредитора, суд відповідно зменшує розмір збитків та неустойки, які стягуються з боржника. У відповідності до ч. 2 зазначеної статті суд має право зменшити розмір збитків та неустойки, які стягуються з боржника, якщо кредитор умисно або з необережності сприяв збільшенню розміру збитків, завданих порушенням зобов'язання, або не вжив заходів щодо їх зменшення.

В ст. 624 ЦК України також міститься відступ від загального правила. В ній наголошується, що договором можуть бути передбачені випадки, коли допускається стягнення тільки неустойки (штрафу, пені), але не збитків.

Крім зменшення розміру відшкодованих збитків ЦК України передбачає випадки, коли вони можуть збільшені. Так, у відповідності до ст. 230 ЦК України, сторона, яка застосувала обман, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки у подвійному розмірі та моральну шкоду, що завдані у зв'язку з вчиненням цього правочину. У цьому разі подвійний розмір збитків носить не компенсаційну функцію, а штрафну у якості покарання особи, яка вчинила правопорушення.

У **Висновках** узагальнено теоретичні та практичні результати, отримані автором у ході дослідження. Зроблено загальний висновок, що в даний час вітчизняне право в цьому питанні дуже близьке до зарубіжних правопорядків. І не тільки до правопорядків країн континентальної системи права, але і також до англо-американського права.

Норми про збитки в міжнародних актах є результатом аналізу і синтезу норм національних правопорядків і комерційної практики. Норми Конвенції ООН 1980 р. „Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів” і положення Принципів міжнародних комерційних договорів (УНІДРУА), розробка яких закінчилася більш ніж через десять років після ухвалення Конвенції, є майже повністю тотожними. В цьому зв'язку можна говорити про тенденцію, що характеризується досить стійкою одноманітністю національних підходів і

міжнародних документів до принципів, на яких засновано регулювання відшкодування збитків, до поняття і змісту збитків, до способів їх числення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Крисань Т.Є. Розуміння збитків у цивільному праві Російської імперії / Т.Є. Крисань // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – Вип. 38. – С. 59–63.
2. Крисань Т.Є. Визначення збитків у законодавстві та праві зарубіжних країн / Т.Є. Крисань // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2008. – Вип. 9. – С. 292–295.
3. Крисань Т.Є. Склад збитків за цивільним законодавством України / Т.Є. Крисань // Південноукраїнський правничий часопис. – 2008. – Вип. 1. – С. 120–122.
4. Крисань Т.Є. Склад збитків за цивільним законодавством України / Т.Є. Крисань // III Міжнародна цивілістична конференція студентів та аспірантів: Тези доп. – 2008. – С. 126–127.
5. Крисань Т.Є. Формування категорії збитків у римському приватному праві / Т.Є. Крисань // Підприємництво і море: Тези доп. круглого столу. – 2008. – С. 76-79.

АНОТАЦІЯ

Крисань Т.Є. Збитки як категорія цивільного права України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2008.

Дисертація присвячена дослідженню проблем відшкодування збитків у цивільному праві України. Розглядається історичний шлях становлення та розвитку інституту відшкодування збитків, його види, розкриваються зміст та юридична природа збитків. Характеризуються підстави та умови відшкодування збитків. Розглядаються склад збитків за цивільним законодавством України, особливості визначення реального збитку та упущеної вигоди. Окрема увага приділена визначенню порядку обчислення збитків та обмеження розміру збитків.

Сформульовано теоретичні висновки з досліджених питань та практичні пропозиції, спрямовані на удосконалення інституту відшкодування збитків.

Ключові слова: збитки, шкода, упущена вигода, реальні збитки, цивільно-правова відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Крисань Т.Е. Убытки как категория гражданского права Украины. –
Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2008.

Диссертация посвящена исследованию проблем современного и перспективного развития института возмещения убытков в гражданском праве Украины.

В работе рассматривается исторический путь становления и развития института возмещения убытков, сделан вывод, что в настоящее время отечественное право в этом вопросе очень близко к зарубежным правовым порядкам. Существует тенденция, которая характеризуется достаточно стойким единообразием национальных подходов и международных документов к принципам, на которых основано регулирование возмещения убытков, к понятию и содержанию убытков, к способам их исчисления.

В работе раскрываются содержание и юридическая природа убытков. Сделан вывод, что возмещение убытков это: во-первых, способ защиты гражданских прав и интересов; во-вторых, один из способов возмещения имущественного вреда. Относительно формы убытков, формулировка ст. 22 ГК дает возможность утверждать, что законодатель противопоставляет убытки как одну форму возмещения, натуральной форме.

В работе характеризуются основания и условия возмещения убытков. Рассматриваются состав убытков по гражданскому законодательству Украины, особенности определения реального убытка и упущенной выгоды.

В работе исследуются виды убытков и сделан вывод, что вместе с разделением убытков на реальный убыток и упущенную выгоду в отечественной доктрине существует также распределение убытков на прямые и косвенные. В основе отличия данных классификаций лежат неодинаковые критерии. Первая классификация осуществляется по экономическому признаку – к рассмотрению убытков подходят с учетом характера тех потерь пострадавшего, которые оказались результатом нарушения договора: если потеряно имеющееся имущество, то перед нами одна разновидность убытка; если же потерянная возможность получить определенные экономические выгоды в будущем, то перед нами другая его разновидность.

Убытки также можно условно разделить на две группы: договорные и недоговорные. В иностранном законодательстве можно найти и другие классификации убытков: „заранее оцененных убытков” и „штрафных убытков”, „конкретных” и „абстрактных убытков”.

Отдельное внимание уделено определению порядка исчисления убытков и ограничения размера убытков.

Сформулированы теоретические выводы по исследованным вопросам и практические предложения, направленные на усовершенствование института возмещения убытков.

Ключевые слова: убытки, вред, упущенная выгода, реальные убытки, гражданско-правовая ответственность.

SUMMARY

Krysyun T.E. Losses as the category of the Civil law. – The manuscript.

The thesis stands for the degree of Candidate of Law. – Speciality 12.00.03. – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – Odessa National Academy of Law, Odessa, 2008.

The thesis is devoted to the searching of problems in modern and perspective development of institution of compensation in civil law of Ukraine.

It is examining the historical way of formation and development of the institution of compensation.

The work discovers the content and juridical nature of losses.

This work is typical for the basis and conditions in compensation of losses. It considers the content of losses according to the civil law of Ukraine, the peculiarities of definition in real losses and lost profit.

Great attention was made to the determination of order in healing of losses and the restriction of the losses' size.

The theoretical conclusions were made on the researched questions and practical suggestions, aimed to the improving of the institution of compensation.

Key words: losses, damage, missed profit, real losses, civil legal responsibility.